

Branko Caratan

Adolf Bibič jedan je od pionira naše političke znanosti. On spada među one koji su prije ili kasnije morali da napišu knjigu s naslovom »Za politologiju«.

Ta knjiga trebala je da se pojavi prije svega zato što postoje osporavanja politologije, koja koji puta, iako i nemaju politički prettekst, ipak imaju političku relevanciju.

Veoma je teško reći nešto novo nakon dva uvodna izlaganja i nakon svega što je do sada bilo rečeno i napisano o politolozima i o političkoj znanosti. S većinom onoga što je ovdje bilo rečeno slažem se uz jednu rezervu. Mislim da naša politička znanost nije regionalno i nacionalno zatvorena. Ako i nema dovoljno kontakata, onda je to ne zbog nekog određenog političkog uzroka, nego zbog određenog stupnja razvijenosti političke znanosti. A taj stupanj govori ne samo o samoj političkoj znanosti, nego o društvenim potrebama za politologiju — da ponovno iskoristim naslov Bibičeve knjige.

Koristim ovu priliku da kažem nešto o nekim osporavanjima političke znanosti koja su u nas još uvijek prisutna.

Prije svega, postoji osporavanje koje je rezultat — kao što su već politolozi sa više strana svijeta konstatirali — imperijalizma klasičnih, već tradicionalnih znanstvenih disciplina. To osporavanje, najkraće rečeno, sastoji se u tome da se tvrdi kako su društvene znanosti već pokrile potencijalni predmet političke znanosti. A ako je nešto ostalo nepokriveno, onda bi politička znanost trebala da se bavi ostatkom. To je poznata teza o političkoj znanosti kao znanosti o ostatku, znači o određenim fenomenima koje sociologija, filozofija, pravo, povijest, ekonomija itd. nisu zahvatile.

Međutim, moderna znanost nije definirana samo predmetom, nego i metodskim pristupom predmetu istraživanja. Ako tako gledamo, onda predmet politologije nije sporan. Politologija svoj predmet istraživanja konstituira tako da sve fenomene dovodi u relaciju sa fenomenom političke vlasti

i na taj način svaki fenomen s kojim se ona bavi zadobija jednu novu dimenziju, dimenziju koja je upravo predmet političke znanosti.

Druga od tipičnih vulgarizacija oko političke znanosti jeste izjednačavanje politologa, politologije na jednoj strani i političara na drugoj strani. Ovo izjednačavanje koji puta je rezultat elementarne neobavještenosti, a koji puta se to namjerno napravi da bi se onda pokazalo da politologija i nije neka posebna znanost, da se time mogu baviti svi i da se u jednom društvu, koje razvija samoupravljanje, gdje bi svi trebali da sudjeluju u upravljanju društvenim poslovima, normalno pretpostavlja da će svi biti nosioci takvih znanja o politici kao društvenom fenomenu.

Politologija koja se konstituira na tragu marksizma veoma je jasno pokazala da se u socijalizmu ne radi o ukidanju politologa, nego o ukidanju profesionalne politike, o ukidanju politike kao otuđene sfere društvene moći. Politologija prati taj proces ukidanja politike kao otuđene sfere društvene moći. Politolozi-marksisti bili bi najsretniji kada bi mogli zaključiti da su predmet politologije i sama politička znanost i sami ukinuti, ali na žalost, ona prvo, ima još uvijek dugotrajne perspektive i, drugo, nju se ne može identificirati s praktičnom politikom. Politolozi, politička znanost su na jednoj strani, a praktična politika na drugoj. Ipak su to dvije različite pojave. Samo i suviše naivni danas zaista ne vide razliku između političke znanosti i politike.

Nesumnjivo je da u društvu, koje razvija samoupravljanje, postoji ne izlišnost politologije nego upravo neophodnost da se ona širi, da ona postane dio inasovne kulture društva. U tom smislu politolozi su neophodni kao osnovni nosioci takvih znanja. Uostalom, o tome nije potrebno dalje govoriti, jer bi se u tom smislu mogla povući paralela s ekonomijom, filozofijom, sociologijom itd. To su sve znanja koja su samoupravljajcima potrebna. Doduše, danas nitko te druge znanosti ne dovodi u pitanje, ne zaboravimo na staljinizam, koji je mnoge znanstvene discipline — ili neposredno ili posredno — proglasio za buržoaske znanosti. U tom smislu za neke je politologija još uvijek sporna jer ona govori o bitnom pitanju, o pitanju koje posreduje sva ostala pitanja, a to je pitanje o vlasti. Za nosioce birokratske ili tehnokratske vlasti politička znanost je sumnjiva prije svega zato što demistificira sve odnose u kojima se pojavljuje vlast otuđena od radničke klase.

Treći oblik osporavanja politologije je izjednačavanje političke znanosti i ideologije. Neki puta se to javlja u obliku teze da je politologija u stvari dio ideološkog aparata, neka podsekcija Agitpropa, a drugi puta se ona javlja u obliku neostaljinističke teze da je politologija suvišna, jer ideologija sama može obaviti sve što je potrebno.

Uz ovu prvu tezu treba jasno i glasno reći da je političkoj znanosti marksističke provenijencije nesumnjiva vrijednost orijentacija, ali vrijednosna orijentacija koja uključuje znanstvenu istinu. Možda je Marx to najbolje pokazao na svom shvaćanju promjene svijeta, koje je i znanstveno utemeljeno, ali i s nesumnjivim vrijednosnim stavom koji upućuje ne samo na razmišljanje, nego i na praksu izmjene svijeta. Marxova politička misao uključena je u praksu izmjene postojećeg svijeta i nemoguće ju je izdvojiti kao zasebnu, »objektivnu«, vrijednosno neutralnu znanost.

Postoji još jedno osporavanje, koje je možda u klasičnom staljinističkom pristupu bilo puno jasnije izraženo, a danas se javlja u jednom razblaženom obliku. To je teza da je u stvari o svim bitnim pitanjima društva marksizam ili, da preciziram, marksizam-lenjinizam, rekao sve i da zapravo politička nauka nema tu šta posebno da doda. A ako postoji potreba za posredovanjem između općih velikih principa, općih zakonitosti društvenog razvitka i praktične politike, onda je to prije svega zadatak praktične politike.

U razblaženom obliku ova ista teza javlja se sa dodatkom, da ako postoji potreba za političkom znanosti (a ona postoji, jer mogli bismo reći da skoro više nema ni jedne zemlje koja pretendira na neku važnost u međunarodnoj politici, koja nema interesa za političke znanosti), da je onda zadatak politologije da objašnjava djelovanje vlasti (samo djelovanje vlasti smatra se za inkarnaciju historijskih znanosti). Taj se zadatak ne postavlja izričito, ali se pretpostavlja strogim determiniranjem kretanja politologije između pojedinih odluka političkih tijela. To je vidljivo u obaveznom pozivanju na te odluke kao krajnje granice kretanja političke znanosti.

U vezi s pitanjem da li je marksizam sve rekao i da li ima što novo kazati, može se jednostavno reći da svaka znanost pa i politologija ima predmet koji nikada nije dovršen, iako je, naravno, ovdje potrebna ograda o samoj politici kao povijesnoj pojavi. U tom smislu govoreći, dok traje, predmet politologije je otvoren. On je podložan mijenama, ali politologija, uz datu ogradu, ima otvoreno polje istraživanja.

Naravno, takvo osporavanje politologije u krajnjoj liniji krije iza sebe bojazan da bi politologija dovela vlast u pitanje, a njena je funkcija ustvari da postavlja pitanja i da nudi alternative. Jedna autokratska i nedemokratska vlast nema potrebe za takvom politologijom i nije slučajno da je onda osporava.

Jedno od novih osporavanja političkih znanosti i uloge politologa u našem društvu bilo je polazište i nekih rasprava koje su svojevremeno vođene na Zapadu, i koje su tamo i imale smisla. To su rasprave o stručnom aparatu kojeg čine politolozi, kao jednom specifičnom tehnokratskom servisu koji će ugrožavati demokratski razvitak društva.

Politolozi bi nesumnjivo bili zadnji koji bi odbacili mogućnost da se i to dogodi. Prije toga — moram reći — bili bi jako zadovoljni ako bi postigli takav stupanj razvijenosti struke da se to uoči kao društveni problem. Međutim, kao i svaka tehnokracija, i ova se ne ukida s ukidanjem profesionalnih znanja, s ukidanjem struke, nego s demokratskom kontrolom, a ako je riječ o našem društvu, mogli bi dodati, sa samoupravnom kontrolom svih takvih aparata, koji postoje u različitim službama i koji popunjavaju različite struke.

Prema tome, moglo bi se na kraju zaključiti nešto obratno od osporavatelja: razvitak samoupravljanja i demokracije traži političku znanost. Mogli bismo ovdje dodati i to da ukoliko je znanstveni socijalizam zaista znanstveni, onda je i politička znanost dio tog elementa znanstvenosti unutar znanstvenog socijalizma, respektirajući svu kompleksnost i vrijednosnu određenost toga pojma.

Na kraju, potrebno je možda još reći da postoji još uvijek diskrepancija između deklarativno-programatske pozicije političke znanosti i stvarne pozicije političke znanosti u našem društvu.

Mislim da je izvještaj kolege Bibića o situaciji u jugoslavenskoj politologiji, koji se nalazi u njegovoj knjizi, vrijedno svjedočanstvo o tome kakva je stvarna situacija. Moram priznati da sam bio jedan od onih koji su, prije nego što su taj izvještaj pogledali, imali puno kritičniji stav o tome dokle se došlo. Jugoslavenska politička znanost, međutim, ušla je već u sva područja istraživanja koja predstavljaju moguće polje kretanja političke znanosti. Ona se na neki način afirmirala i po tome što jedan relativno veliki broj diplomiranih politologa s naših fakulteta djeluje u društvu. Znanja, koja je u društvu unijela politička znanost postala su dio opće kulture, a istraživanja i teorijska i empirijska, makar programatski smatraju se kao nešto neophodno u našem društvu. U tom smislu mogli bismo reći da moramo pogledati kako stvari zaista stoje i otvoreno konstatirati dokle se došlo. To je potrebno ne samo zbog same politologije, već prije svega zato što je status političke znanosti u određenom smislu i indeks stupnja demokratičnosti i stvarne samoupravne rekonstrukcije našeg društva.

Koristeći analize prof. Bibića mogli bismo reći da je politologija postigla već zavidne rezultate, ali mogli bismo konstatirati i da su istraživanja — bez obzira da li su teorijskog ili empirijskog karaktera — još uvijek korištena više sporadično, više slučajno nego organizirano, široko i planski. Upravo zato može se konstatirati da pred nama ostaje još uvijek dovoljno prostora da se politička znanost koristi prije svega kao kritička snaga našeg društva, koja može i mora nuditi alternative daljnjeg razvoja. U tom smislu to postaje obaveza i za političku znanost, jer je puno lakše pisati tekstove i praviti istraživanja koja će završiti u ladicama kolega, nego praviti istraživanja koja će se baviti otvorenim problemima našeg društva s pretenzijom da se daje kritika ali i da se nude alternativna rješenja. Naravno, to je onda obaveza i za sve nosioce političkog odlučivanja od samoupravne baze do političkih vrhova našeg društva, da se traže i koriste takva istraživanja kao elemenat analize koja prethodi donošenju odluka.

I, da zaključimo, osporavanje političke znanosti kao znanosti uvijek je bio znak prisustva konzervativizma ili dogmatskih pogleda na ulogu znanosti u društvu, bez obzira na subjektivne namjere osporavatelja. Dogmatska kritika više govori o njenim nosiocima, nego o samoj političkoj znanosti. Naravno, ovakva konstatacija ne znači da je sama politička znanost bez mane. Ali razgovor o pravim problemima političke znanosti pretpostavlja prethodno odbacivanje lažnih dilema.